

SZÉKELYSÉG

A SZÉKELYFÖLDET ÉS NÉPÉT ISMERTETŐ HAVI FOLYÓIRAT.

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. BÁNYAI JÁNOS

SZÉKELYUDVARHELY

Jókai-utca 2.

Engedélyezés száma 5426–1941. M. E. III.

Az átmeneti nehézségek miatt

a lapunk előállításában és terjesztésében zökkenő állott be. Tájékoztatásul közöljük azok számára, akik a lapunkat adat-tárként gyűjtik, hogy az 1940 évi 1–12. számozású kötet után 1941 évben az újabb engedélyezés késése miatt csak 1–2 szám jelent meg (nov.–dec.) tisztán csak azért, hogy a folytonosság ne szakadjon meg. A jelen évi számok is nagy nehezen és összevontan jelenhettek meg. Az elmaradt előfizetők (Dél-erdély) s a megmaradtok tájékozatlansága miatt, az óriásira emelkedett nyomdai kiadások is arra kényszerítettek, hogy összevont számokkal őrizzük meg a folytonosságot, egy remélhető fellendülés idejére. Addig is szeretettel kérjük olvasóinkat hogy a nehézségeket megértve ne köbméte ezzék lap számainkat, hanem süritett tartalmánál fogva tekintsék azt — mint eddig is — adatgyűjtő tárnak! Most folyik különben a szerkesztőség és kiadóhivatal olynemű átszervezése, hogy az eddigi egy személy munkája több résztvevő között oszoljon el s így lapunk az eredeti tervek szerint havonként pontosan megjelenhessék. De ehhez kérnünk kell az előfizetési díjak beküldését is! Ez évre még 5 pengő (illetve kedvezményesen 4 pengő). A múlt csonka évre legalább 2 pengőt kérünk azoktól, akik még nem egyenlítették volna ki előfizetésüket!

ELŐFIZETES: Egy évre 5 pengő. (Tanügyiek, lelkészek és nyugdíjasok számára csak 4 pengő!) S. O. S.

Lapunk életét jelenti a hátrálékok befizetése!

Nyomtatott: ifj. dr. Józsa Gábor könyvnyomdájában Székelyudvarhely. 3735

Felelős nyomdatulajdonos: ifj. dr. Józsa Gábor.

Kőrösi Csoma Sándorról.

Ujfalvy Sándor (1792—1866), a nagy hírű vadász, képzett, gondolkodó ember volt. Az erdélyi közéletben élénk részt vett, sok jeles szereplő férfival bensős barátságban állott. Élete vége felé megírta emlékiratait 3 kötetben. Sok becses irat van ebben. Különösen terjedelmesen és érdekesen ír ifj. Wesselényi Miklós báróról. Rövidebben, de szintén érdekesen szól Kőrösi Csoma Sándorról is.

Ujfalvy Sándor emlékiratai I. kötetében (135—142 lap) Kőrösi Csoma Sándorról így ír:

»Én közelről ismerém. 1799-től 1811-ig tanultam vele egy osztályban, tehát tizenkét egész év alatt közeli viszonyban állottam vele, azon években pedig, midőn érzés, hajlam és az adott szó még mind ártatlanok és igazak.

Kőrösi székely katona, szegény szülőktől származott. Tíz éves korában gyalog kíséré atyja Enyedre. Az úton egy magyar forintot költött rá. De soha sem többet azután. Pár évig szolga volt Viski Sándor és Elek tanulókkal mellett. Kilencven tanuló közt már az első évben legelső volt. Kis Marczai egyedül versenyzett vele, de csak kezdetben; ez is elmaradt, s többé utól sem érte. Emlékező tehetsége szintoly nagy volt, mint szorgalma. A mit olvasott, soha sem feledte. Ritkán beszélt, többnyire röviden, s mint gyermek is, mindig megfontolva. Figyelmét legcsekélyebb tárgy sem kerülte ki. Termete közepes, zömök, vállas, izmai, csontjai kemények, mindnyájunk közt a legerősebb. Arca szabatos, szép idomu és férfias. Nézése mélyedt, jelentékeny, hallgatag. Rendszerinti eledete kolégyom-cipó, gyümölcs, turó vagy öntött saláta. Hussal ritkán, nyalánksággal vagy hevítő itallal soha sem élt. A viz italtól napokig eltartóztatta magát. »Nekem sokan parancsolnak, — mondá, — hadd parancsolhassak én is gyomromnak. Ti is tehetnétek, de nincs akaratotok.« Rendesen a kopasz földön vagy deszkapadlózaton hált. Beteg soha, még kornyadozó sem volt. Egykedvű, se vigabb, se komolyabb. Nagy kedv, bu, harag, bosszu, félelem, vagy csak megrebbenés is, szolgáltság vagy elhittség, szóval az indulatoknak bármi neme arcán vagy taglejtésben soha sem volt látható. Laptában, ciglében vagy más gyermeki játékban nem vett részt, de az ügyesebb játékokat nagyon helyeslé. Úszásban, birkozásban nagy részt vett, és mindnyájunkat felülmut. A szerencsejátékokat bolondságnak nevezte, gyűlölte. Énekelni, táncolni, vagy csak ugrálni is soha sem láttam, de a jó táncot gyönyörűséggel nézte. Tanulás vagy foglalatosság nélküli pár pillanatig sem volt. Mint szolgagyermek, a szobát kiséperte s a szemetet a kijelölt dombra vivén, ezalatt is szorgalommal tanult. Tanítónk pedig ilyenkor az ablakhoz szólítottván, feddő hangon figyelmeztetett, hogy a szolgálfiu, a mi kevés időt kötelessége megenged, tanu-

lásra, s nem ledérségre fordítja, mi pedig drága időnket ellebsejtük.

Ő független volt a szó szoros értelmében, mert akaratján s indulatján uralkodni tudott. Iskolai éveit is megrovás s büntetés nélkül járta le, mivel sok van mondva, mert a szoros szabályokat akkor mind megtartani, főleg a durva deák szeszélyeit eltalálni nem kis feladat vala.

Szorgalmas tanulása után annyit tudott, hogy a próbatéteken ritkán szólították fel. Néha megkérdetve, a tanítót megakasztotta a tudományos értekezéseivel zavarodásba hozta. Ennyi kiüntetés mellett sem volt elhitt vagy elbizakodó.

Hazulról néha székely pogácsát kapván, nem költötte el, hanem feldarabolva, pénzen eladta. Pénze mindig volt. Mi gyakran kölcsönöztünk tőle, ő soha senkitől. De szigoruan megbírálta előbb, a kinek pénzt hitelezett; ha meg volt győződve, hogy pontosan fizet és korhelységre nem fordítja mert akkor kérlelhetetlen vala. Jó gazdaságát szép eredmény koszoruzá, mert az iskolából ölezer forintot vitt ki magával és azt, mint követésre méltó példát mutatta fel, mondván: hogy erős akarat előtt minden, még a szegénység is meghajol és független állást szerez.

Gondolkodó, mélyeszű, de sebes feltaláló eszű nem volt. A kiben ilyet ismert, respectálta. Élcelt, fufangos szókat mosolyogva hallgatott, de ő soha sem mondott. Öltözetére kevés gondot fordított, de rongyos, vagy piszkos sem volt; inge, nyakkendője mindig tiszta. Télben nyárban egyformán posztógunyát viselt. A legnagyobb hőségben soha sem izzadt, csikorgó hidegben soha sem fázott.

Ily lángész, erős jellem és testi erő tulnyomósága mellett is elhitt, vagy felsőbbiséget mással éreztető nem volt. A tanároknak kiválasztottjok, tanulóársainak bámulástárgya volt. Mindezt jól tudta, de egykedvűleg vette azt is, mint minden egyebet. A jó tanuló s erkölcsös fiut becsülte, de barátsági viszonyban bár eggyel se volt. A barátság boldogító érzése szintoly ismeretlen volt előtte, mint gyűlölet vagy irigység. Jövőjéről nagyszerű jóslatok szárnyaltak és vitéz hadvezér, nagy államférfi, hazájának, nemzetének disze leend stb. Nem valósult, hiu remények maradtak. Honára s az emberiségre nézve minden használhatás nélkül folytak le napjai, cél s irány nélkül. Élt és elmúlt anélkül, hogy tettei által a sokat váró közönségre bár ösztön, buzdító lehet vala; bár jó magot hintett vala el, mi később embertársaira üdvös lehetend. Rendkívüli egyénisége mellett nyom nélkül enyészett el, bár csira vagy szikra sem maradt fel utána.

Ismertünk könnyelmű s korhely tanuló, de később helyre jött, mintha kicserélték volna s jó gazda, vitéz katona, derék hivatalnok lett belőle. De Kőrösi minden fénylő tulajdonai mellett egyiket sem teheté.

1816 ik évben a göttingai egyetembe utazván, Bécsben meglátogatott. Szállásra magamhoz hívám; nem kis bámulatomra el is fogadá,

mert másszor legcsekélyebb elkötelezettséget sem fogadta el. Estve pedig a számára készített ágy mellett a padlózatra teríté uti köpenyét s nadrágját feje alá téve, hosszan nyult rajta. Ellenvetéseimre azt felelél, hogy hosszú ú áll előtte, szoktatni kell a rossz testet nélkülvözéshez, mert a test hátatlan s minden kényeztetést megbosszul. Öt napot mulatott Bécsben. A bucsuvételkor mosolyogva szólítám meg, hogy Göttingába mi okból megy, mert hitem szerint már minden tudományt kimerített. Nem meggyőződéseim visz, az emberek előítéletét akarom kielégíteni. De nem mulatok soha, mert nálam drágább az idő, mint másoknál.

Mintegy pár év múlva jött vissza Göttingából, de szokása ellen kedvetlen hangulatban. Másnap elbeszélé nekem, hogy Göttingában K nevű földije 100 drb aranyat vett fel tőle, szentül megígérvén, hogy Bécsből pontosan megküldi, de féelve már, hogy semmit sem tud róla, s ha Eichhorn göttingai tanár 30 aranyat nem kölcsönöz neki, el sem utazhatik. A pénz még hagyján! de mindég őszinteséget szinlelt s utóbb így rászedni: iskolás pajtástól s főleg földitől ily gyalázatosan lefőzetni, annyira kedélyemre hatott, hogy vastag hypochondriát kaptam, s csakis az Eichhorn lelkes félrészására lehettem képes kiocsudni. Érzem, hogy a sebet végig viendem magammal. E miatt sok jó tett marad el tőlem, s következeiseiben sok boldogító érzés is. Én komolyan szólítám meg, s rossz bajnoknak nevezém, ki egy kardvágásért, akármily fájdalmasan hatott légyen is az mellére, vonakodnék többé jó ügy mellett harcolni; üdvöztőnknek kitűrésére s eljárására is hivatkozám. »Szép költészet, barátom, magadszerű könnyű természet jót rosszat könnyen vesz; de az erős akarat s vastag vér kevesebbé örvend, de annál mélyebben érez.« Kíméletből nem vitatkozám tovább. De nem helyeslém állítását és most 40 évi tapasztalatom sem ingadoztatott meg akkori hitemben. Kérdém aztán, hogy a göttingai tudományos aknában micsoda nemes érceket zsákmányolt ki? »Reménységem felett, — mondá — a zsidó exegesist, főleg az arab és török nyelvet, mik tervemnek főtényezői.« És ekkor pendíté meg előttem legelőször keleti uti tervét*)

Az 1820 ik évjútólján romladéki lakomban bucsutvenni meglátogatott. Szokott csendes kedélyén újra változást tapasztalék. Békétlen és szavaiban némi dacoló modort váltott. Közlém vele észrevételemet. Fejét rázva, busan mondá: »Sietnem kell e földről, hol még az érettebb emberek is tele vannak előítéletekkel. Magtámadnak mindenfelől hogy uti tervemmel hagyjak fel, mert kivihetetlen, s hogy csak észlelőség szüleménye: És én keblemben fiatal éveim óta táplált vágyaimat értök feláldozzam? A mire 13 élő és holt nyelvet szerettem meg,

*) Egy pár magánérdekű megjegyzés elmaradt

mire annyi nélkülözéssel és hanyargatással készítém el testemet? Soká viaskodám baitéletjük ellen s utóbb békétürésem rovására végződött. Igy nem jó! mondám. Göttingából elcsüggedve, most meg hazából békétlen hangulatban indulsz ki: e két szó régen nem létezett szótárban s én azt javaslom, hogy rögtön töröld ki, mert azontul nagyobb szükséged lesz békétürésre, mint nekem vagy másnak. Nem felelt de arca felderült s jobbomat hévvel rázá meg. A bucsuvételkor lelkesedve volt, a hogy soha sem láttam azelőtt. „Barátom, a nagy kérdés megoldása! elődelnk ősi lakhelyét felfedezni, az én feladatommá vált. A nagy cólnak megfelelő lesz egykor jutalmam. Élj boldogul barátom! és leszel is, mert könnyű véredet keves boldogítja. És szokása ellen francia hévvel borult nyakamba, mit azelőtt soha sem tett. Ez volt vele utolsó találkozásom.

(Földrajzi Közlöny 1898.)

Dr. Versényi György.

Tetteket várunk Kőrösi Csoma Sándor nevével kapcsolatban.

Bármily örvendetes Kőrösi Csoma Sándor országSZerte megindult ünneplése, valahogy éreznünk kell, különösen nekünk székelYeknek, hogy ezek a külső ünneplések még mindig nem elegendők. Nekünk a külső formák mellett eleven valóság is kell, a mi hivatva van Kőrösi Csoma Sándor nagyságát az idők végtelenségéig eleven valóságban hirdetni, ezt a nagyságot — ha lehet erről szó — nagyobbítani.

Ezt ugy gondolom el, hogy Kőrösi Csoma Sándor névvel egy pénzalapot kell teremteni, amely alpból minden kiváló tehetségű, de szegény fiut taníttatni kell, hogy egyetlen egy őS teheSég se maradjon parlagon a szegénysége miatt.

Nagy hiány van kiváló tehetségű emberekbén, holott ezek bármily körülmények közt is megállják helyüket. Hány jó eszejárásu gyermek morzsolódik szét az ismeretlenség homályában csak azért, mert nem áll módjában tanulni.

Most itt van ez alkalom. Községek, közbirtokosságok, magánjavak, egyházak, más szociális irányu intézmények, egyesületek. Nép és Családvédelem, magánosok, stb., stb, rakjanak össze annyi pénzt, amennyire szükség van Nincs jobb befektetés, mint a nevelési költség. Ezen költségeket, igénybe vevők 15–20 év mulva, amikor anyagilag annyira megerősödtek, kamatmentesen visszatéríthetnék, ugy az alap kimeríthetlensége biztosítva lenne.

Meg egy másik szükséglet. Állandósítani kellene az iskolákban egy Kőrösi Csoma Sándor ünnepnapot, amely napon Kőrösín kívül meg kellene emlékezni azon helyi nagyokról is, akik életükben átlagon felelő munkájukkal a köznek nagy szolgálatot tettek.

Mégis csak furcsa, hogy egy Orbán Balázst, Benedek Eleket, Márton Ferencet és még sok más nagyot a nép egyáltalán nem ismeri, még szűkebb hazájában sem.

A mult nagyjainak ismerete, záloga a jövő fejlődésének.

Szöke Mihály.

Debreczy Sándor dr.:

Kőrösi Csoma Sándor csodálatos élete.

A székely világbüszkeség születésének 150. évfordulója alkalmából jelent meg *Debreczy dr. könyvének* az első kiadása. A székelység két hét alatt az utolsó példányig szétkapkodta.

A második kiadás a legujabb adatokat is tartalmazza s átdolgozott formájában és művészi kiállításban nagy nyereség a Csoma-irodalom számára. Regényes életrajzi formájában minden rendű és rangú olvasó élvezete és öntudatot meríthet belőle.

Baktay Ervin dr.: Háromszéktől a Himalájáig.

— **Kőrösi Csoma Sándor életutja.** —

Baktay az egyetlen magyar, sőt egyetlen »fehér« ember, aki Nyugat Tibet zord hegyvilágát azzal a céllal járta be, hogy a »nagyenyedi vándor« életének eddig rejtett részleteire fényt derítsen és helyszini tanulmányok alapján, a közvetlen átélés erejével vetitse elénk ennek a zárkózott, társtalan szellemnek aszkéta alakját.

A megszokott életrajzokon túl, Baktay valóságos kortörténetet is nyújt és sok, már-már a köztudatba átment tévhitet és félreértést is tisztáz.

Külön értéke e műnek szerző 32 képdalt elfoglaló *57 helyszini fényképfelvétele, és 2 teljes oldalnyi térkép*, melynek a közölt földrajzi adatok megértését segítik elő. (Ára 7·80, kötve 9·60 P. Vörösvári Kiadó-vállalat Budapest, IV., Muzeum-körút 13)

Turán folyóirat ezévi 2. száma is tartalmaz *Csoma Sándor* emlékért megszentelt közleményeket. *Baja Mihály* költeménye, *Cholnoky Jenő* serlegbeszéde, *Mezey István* a japáni Kőrösi Csoma-kultuszt ismerteti. *Nagy Elemér* a székelyudvarhelyi ref. kollégiumi könyvtárosa közli a könyvtárnak ajándékozott tibeti nyelvtana első lapjára irt bejegyzést (valószínű az akkori könyvtáros kezevonása!): »Mely kiirhatatlan legyen az édes hon szeretete arról, meggyőz ezen rokon Érzésű hazafi érdekes munkája. Melyet irt a' felhőt érő Himalaya Bértzein, és végre a' messzi Calcutta városából Angol hajón Pestre tutta küldeni. a honnan a Tudós Társaság Elnökétől jöve e ritkaság: Hol az Udvarhelyi Musáknak Könyvtára Hálás köszönettel kebelére zára. 1836, junius 29 ik napján«.

A falvak szenthelyei.

Szenthelyeket a község határaitban is találhatunk. A népnek minden hely, amelyhez valami természetfölötti esemény fűződik — szent.

A csikszentdomokosiaknak igen kedves szenthelye a »Garados-hegy«. E hegyen van a »kálvária«.

Varga Ferenc plebános Szentdomokosra jövetelekor (1886 aug. 29) csak Karda Gergely stációs keresztje állott. Az ő buzdítására és sürgetésére elevenítették fel a szép ősi szokást, hogy a Garados stációt egy egy család emelje és gondozza.

Rövid idő alatt ott fénylett mind a tizennégy stációs kereszt hirdetve a szentdomokosi nép áhítatát.

Varga plebános a »Ház Történetében« az első kereszt rajzát is hozza; a stációk adományozóinak a nevét lejegyezte megjegyzése szerint azért, hogy tudhassa számon tartani, hogy kikkel kell majd megjavíttatni a kereszteteket. Az alábbi kereszt állító nevek a vallási néprajz személytörténetének adatait szolgálják:

1. Háromszéki Márton.
2. Márton János. (Ma Kedves János 1934-ben állított keresztje áll helyette.)
3. Suricza Gáspár. (Szabó János 1926-ban újat emelt.)
4. Varga Ferenc plebános. (Az elkorhadt kereszt helyett Albert István és neje Török Borbála 1930-ban emelt új keresztet.)
5. Szakács Gergely.
6. László János keresztjén ez a kedves figyelmeztetés áll:

*Gyakran imádkozz, mert hullámozó tenger életünk,
Örvény és szirtek közt evezünk,
Egünk borult avagy derült:
Egy perc s a sajka elmerült.*

(E kereszt helyett Feltizi Máté András és családja emelt újat.)

7. Kurkó János. (Új keresztet emelt Kovács János.)
8. Albert Mihály. (Új keresztet csináltatott Kristály Mihály József.)
9. Opra Peter. (Márton Dávid 1907-ben emelt újat helyette.)
10. Karda Péter. (Ma ez a kereszt hiányzik.)
11. Albert János. (Ez is hiányzik.)
12. György Ignác.
13. Bara János. (Újat emelt György Áron.)
14. Karda Gergely. (Ma Péter József és neje 1935-ben állított keresztje áll helyén.)

Másik megtisztelt helye a szentdomokosiaknak »Báthory«. A község ide is kápolnát emelt. Már csak az a kereszt áll fenn, amelyet 1816-ban emeltek 1899-ben Báthory meggyilkolásának 300 éves fordulóján megjavíttattak. (Házi Történet. 1899)

Szentdomokos megszentelt helyei közé tartozik **Bothvára is.** Az 1933-ban épült kápolna Jézus Szent Szive napján Szent Domokos népének kedves imahelye.

Végül Csíksomlyó a leglátogatottabb szenthely, melynek a székelly nép áhítatos imája minden részét megszentelte. Mária temploma, a Kálvária és a Szálvátor kápolna azok a helyek, melyet minden hívő katolikus székelynak meg kell látogatnia.

Csíksomlyót a nép költői is megörökítik:

*Csíksomlyóról emlékezzünk, róla el ne feledkezzünk.
Magérdemli emléktünket, mert sok ügyben fogad minket.
Itt laknak a ferenciek, szorosabb szerzetbeliek.
E testület hivatása, hitünk ősi megóvása.*

*A zárúdjuk ős földvel, szentegyházuk fénypompáival
Dicsekedhetik e helyen, művészekről nyert kéltében.*

*Óriási orgonája, nálunk párját nem találja,
Nem illet olyan kezelt, mely róla hangot vesztetett!
Éljen soká Jankundán, hogy játszahassék sok orgonán!*

*A Kis Somlyó magaslatán, más névvel „Jézus házóján“
Már rég díszlik egy kápolna, ott pilken sok lamonc pora.*

*Remete lakja e helyet, szent életet itt viselhet,
Ha neki a szive-lelke szent érzéssel van betelvet!*

(Veress Gergely ig. tanító verse. 1872.)

SZÉKELY LÁSZLÓ:

»Fajdalommal gondolhat vissza minden székelly ember a Székely-Rabonbánok korára, mert sokkal jobb dolga volt az akkor életben volt székelly atyafiaknak, mint a most élő nemzedéknek, akkor nagyobb volt a fajszeretet, a fáborbani találkozásoknak, a kölcsönös érdeklődésnek, az érintkezési alkalmak keresésének a mostaninál nagyobb volt a szükségérzete. A Rabonbánok idejében Székelyudvarhely volt a Székelyföld központja s teljes bizonyossággal mondhatjuk, hogy a másik három szomszéd vármegye főhelyeiről lóháton, vagy gyalog, sokkal rövidebb idő alatt lehetett a központba, vagyis a mostani Székelyudvarhelyre eljutni, mint most, midőn két szomszéd vármegye területén keresztül az egész Székelyföldet körül kell utazni, ha egyik székhelyről a másikba akarunk eljutni.«

Borszéky S.

»Udvarhelyszék első a Székely székek közt.« — »Udvarhely fővárosa a Székelyföldnek, mennyiben a nemzeti levéltára a keblében őriztetik.« (Társalkodó, Pest 1841. 184.)

A növények népi vonatkozásai

Háromszék alsó részén.

Háromszéki botanikai tanulmányutaimon nem kerülhettem el figyelememet Zágoni rokonaim növényismerete. Zágon a székelység egyik végvára a havashegyekbe foglalt róna szélén a Zágon patak völgyének nyílásába húzódott. Ebben az erdős hegyekkel körülvett kis katlanban nőtt meg. Egyik szemével a rónára nézett, földjeire és kaszálóira, a másikkal erdeire vigyázott. A róna felől gabonát és jóllatú szénát hoztak mindig a szekerek, a hegyek felől fát. Távol az utaktól egy kicsit elszigetelődve fejlődött, de annál jobban összefort a tájjal és különösen az erdőkkel. Fenyőfából építik csinos házaikat, miknek zsindeletűn nem találunk kéményt. Azt tartják, hogy a hiubac szabadon felszálló füsttől a zsindeley valósággal acélos lesz. És fából építik a házaknál is nagyobb meredek tetejű csűrőket. Egyszer érdemes lenne összeszámolni, hogy mennyi gazdasági szerszám és házi eszköz készül fából és milyen fából. Fenyőfából vagy mint erre mondják szemerkefából készül a tulipános láda, a légely, a gabonásban a hámbar vagy szuszák, juhar és nyárfából faragják az orsókat, égerfából készül a famozsár (máktörő), bikkfából a kirtoskalácsfa (kürtöskalácsfa), és a jó fejszenyél (gyertyánból vagy kőrisfából is) és hársfaforgácsból fonják azt a széles kalapot, miben a fehérnépek nyáron járnak ki a mezőre. Erdőből vágják ki a májusfát (itt nyírfa, máshol Prunus Padus) és onnan kerül elő a cseréfa (tölgy), anyaga a híres székelykapunak és a székely temetők kopjafáinak. Ebben az erdő országban elkísér a fa mindenkit a bölcsőtől a sirig.

Néhány adatot említek meg multnyári gyűjtésemből a háromszéki székelyek népies fűvésztudományából (a növények népies neve után a tudományos nevét tüntetem fel):

Zágonban: fentő (*Equisetum palustre*), fehérfenyő (*Abies alba*), szemerkefa (*Picea excelsa*), borsika (*Juniperus intermedia*), imolya (*Deschampsia caespitosa*), zászpa (*Veratrum album*) gyökerének főztével a tetvesz tehenet és borjut mossák meg, kukukvirág (*Fritillaria meleagris*), horgas virág (*Erythronium dens canis*), gyócsika—hóvirág (*Galanthus nivalis*) a növény román neve ghiqel (nyelvész feladata, hogy az összefüggést kiderítse) egerfa—égerfa (*Alnus glutinosa*) helynévben: »Eger« rét, bikkfa bükkfá (*Fagus silvatica*), bikklaki—bükkfá levele, cseréfa vagy cserefa (*Quercus sessilis*), Zágon körüli hegyekben: Kiscsere, Nagycsere, Cserefeteje, tyukzászpa (*Helleborus purpurascens*), fehérpásztorka (*Anemone nemorosa*), kékpásztorka (*Hepatica transsilvanica*), szentgyörgyi salátavirág (*Ranunculus ficaria*) leveleit gyűjtik és levest készítenek belőle, csillagvirág (*Cardamine pratensis*),

vadszöllő (*Ribes petraeum*), veres szöllő—ribizli (*Ribes rubrum*) kertekben elég sokat termelnek, cukrozott levét megerjesztik, ledugaszolt üvegekben tartják és borvizzel fogyasztják, nyireper (*Fragaria vesca*), tatár-eper (*Fragaria collina*), halalófü (*Euphorbia amygdaloides*) összegyűjtik és köveken megtörik, vízbe szórják, mitől a halak elkábulnak, tamariska (*Myricaria germanica*) áfonya (*Vaccinium myrtillus*) megszáritott leveleiből teát főznek, kokojó (*Vaccinium vitis-idaea*), kakasvirág (*Primula veris*), tüdőfü (*Pulmonaria officinalis*) főztével a ló sebeit gyógyítják, gyöngyajak (*Leonorus cardiaca*) sziverősítő teát készítenek belőle, boglárka (*Bellis perennis*), egértarkuftűből *Achillea millefolium* gyomorfekélyt gyógyító teát készítenek, árnika (*Arnica montana*) gyökerét pálinkába teszik és ezzel gyógyítják meg a ló vágásos sebeit.

Barátoson: cintoria (*Centaurium umbellatum*) a megszáritott növényből gyomorbántalmakat gyógyító teát készítenek, *Artemisia absinthium* és *A. annua* főzte a reumás lábnak jó.

Bölonben: magyaralja—mogyoróalja (*Hepatica transsilvanica*) az unitárius vártemplom kertjében láttam mint disznóvényt, hová a közeli erdőkből telepítették be.

Komandón: Néhány szó a komandói csángókról: félszázévvvel ezelőtt három család telepedett ide Gyimes vidékéről. Ma már kisteleppé szaporodtak az egykor virágzó, de ma halódó fűrésztelep szélén. Csinos faházaik elszórtan épültek a Mohos láp körül. Tehéntartásból élnek és erdőlésből, halásznak és vadásznak. Télen a nyestet üttették és lőtték prémje miatt, a pisztrángot szigonnyal vadászták: októberi éjjeleken olajos korpát vagy erdőben szedett szurkot gyujtottak és ennek fényénél szigonyozták a pisztrángot, mikor azok a vékony csendes vizekbe húzódnak ikrát rakni.

Farkas István nevű csángó növényismerete: kőmész (*Polypodium vulgare*) gyökeréből teát csinálnak, férga (*Equisetum silvaticum*), varjuhagyma (*Colchicum autumnale*) tudja, hogy mérgező hatású növény, ha sok kerül a sarjuba kidobják, mert a borju hamar elpusztulhat tőle, lósódsi (*Rumex alpinus*), hómák (*Aconitum toxicum*) a disznónak megárt, mert mérges, gyöngyemér (*Spiraea ulmifolia*) szárából pipaszárat készítenek, bidős kőris (*Sorbus aucuparia*), vadboroszlán (*Prunus padus*), vészvirág (*Epilobium angustifolium*) romlásokban nő, harangvirág (*Gentiana asclepiadea*), csontfa (*Lonicera nigra*) gereblyefogót csinálnak belőle, féregfarkfü (*Achillea distans*), disznyókáposzta (*Cardus personatus*), számarcsipke (*Cirsium pelustre*).

Ezekből is látszik, hogy a háromszéki székelynép közel él a természethez. Jól ismeri az erdők és mezők vadontermő növényeit. Azoknak nevet ad. Elsősorban a hasznosoknak. Szemléletes szép neveket: kukuvirág, kékpásztorka, varjuhagyma stb. A növényvilághoz fűződő kapcsolataiból világosan látszanak a szépen megőrzött hagyománymü-

veltség elemei, elsősorban a népies gyógyászkodásé. Az áldott székely tájak nemcsak gyantaillatu erdőkkel, borviz forrásokkal és fürdőkkel gyógyítanak, hanem számtalan vadontermő herbával is, mit a nép ma is szorgalmasan gyűjt maga és állata gyógyítására. Elevenen él benne a gyűjtögető életforma emléke is: erdőkben gombát, málnát, epret, áfonyát és vadalmát gyűjtenek, ezutóbbiból ecetet készítenek. Olykor egy-egy odvas fenyőfából méz is elő kerül. A pásztor gyermekek megisz- szák a kakuktojást. A köményt kékébe szedik a kaszálórétekről. A kaszálást egyébként János napkor kezdik, mert mind mondják akkora érik meg a fű. Jól tudják, hogy a szárazabb *Festuca pratensis*—*Deschampsia caespitosa* rétek tehénnek való szénát adnak, míg a nedves fontos sásrétek (*Caricetumok*) szénája a lónak való.

Tisztán érzi ez a nép csodálatos tájának színeit, ízét illatát. Érdemes lenne táj és természetismeretét egyszer komolyan megvizsgálni. Láttam Zágont kies katlanában, előtte a háromszéki medence dus rónáját mögötte az erdős bérceket. Láttam csillogó patakjait és jólevegőt ontó fenyveseinek csendjében ugyanazt az üdeséget éreztem, mint a kis házak és nagy csűrök emberei között: »Székelyföld mindig zöld. Hazám ott szívem ott.«

Hargitai Zoltán.

A Székelyföld villamosítása.

Augusztusban alakult meg ünnepélyes keretek között a Székelyföldi Villamosművek R. T. A közgyűlésen résztvettek Varga József, báró Bárffy Dániel, Antal István és vitéz Lukács Béla miniszterek. Az új vállalat alaptőkéjét — amelyből az államkincstár 10 millió pengőt jegyzett — 20 millió pengőre tervezik.

Az alakuló közgyűlést Varga miniszter nyitotta meg és válaszolt az erdélyi villamosítás irányelveit. Rámutatott arra, hogy milyen bőséges energiaforrások állnak Erdélyben rendelkezésre. Különösen eredményesnek mutatkoznak a földgázfurrások. Legfőbb törekvés tehát arra irányul, hogy a kutatásokat továbbfolytassuk és az előtörő gázt a közgazdasági élet szolgálatába állítsuk. A villamosenergia előállításának céljaira is elsősorban a gázt kívánják felhasználni.

Ezután a miniszter javaslatára vitéz Pétery István miniszteri osztályfőnököt választották meg a közgyűlés elnökévé. Majd vitéz Biró István felsőházi tag, a Székelyföldi Villamosítás Baráti Társaságának elnöke köszönte meg azt a gondoskodást, amivel a kormányzat, de az egész magyar áramtermelő ipar összefogott, hogy a Székelyföld villamosenergia ellátásának ügyét megoldja.

A vállalat 16,500.000 pengő alaptőkével alakult és 16.500 darab 1000 pengő névértékű részvényre oszlik.

A székelyföldi gyümölcsstermelés

Sok szót hallunk ujabban s még hozzá kritikai alapon a gyümölcsstermelésünk fogyatékoságáról. Aki ismerte a régi állapotokat s az elnyomatás évei alatt a nagy nehézségek s akadályok ellenére is megindult megmozdulást, amelynek egyik leglelkesebb szervező apostola Gyerkes Mihály s kivitelező gyakorlati szakembere Nagy Imre, (Erdővidékről), az bizonyos vegyes érzelmekkel vesz tudomást az újonnan jöttek kijelentéseiről.

Már régóta azt szeretnénk volna, hogy a mindinkább terjedő faültetési akció, a csemetéket az itthoni faiskolákból szereshette volna be. De nem úgy történt! Jól tudjuk, hogy milyen nehéz volt a faiskolák felállítására székely vidékeinken, a kormányhatalom gáncsoskodása miatt. Ennek pedig igen sok következményes baja lett.

Elsősorban is rengeteg pénz ment ki a Székelyföldről, ami itthon maradv, bizony igen sok székelycsalád megélhetését segíthette volna elé. A behozott csemeték melegebb, szőlővidék éghajlatát szokták meg s így a legtöbb esetben, a megindult buzgalomnak, — érthetően — kinlódás, kár volt a vége.

De a legnagyobb baj azzal lett, hogy az eddig nálunk ismeretlen növényi betegségek egész járványszerűen léptek fel s az emiatt szűkségessé vált védekező eljárások nagy kiadást hoztak a gyümölcsstermelők nyakába. De még, ha használna? Sajnos be kell vallanunk, hogy a nem egységes es egyöntetű védekezés miatt, a legtöbb esetben, egy-egy emberünk buzgólkodása, a költsége s fáradozás dacára is, eredménytelen marad.

Ha tehát, a már jól megindult gyümölcsstermelési akciót idejében helyes módozatokkal megfelelő mederbe nem tereljük, akkor egy kellemetlen reakció állhat be!

A főtennivalók pedig azok volnának, hogy minden tájegységben vidékenként (legalább járásonként!) egy-egy faiskolát kellene beállítani. Minden vidéknek ki kellene válogatni a megfelelő fajtákat. A fürdő, nyaraló telepek, városok közelében a *korán érő gyümölcsök* a fontosak! A fogyasztó helyekről távolabbi vidékek pedig az ott jólmenő téli fajták termelésére rendezkedjenek be. A suvadásos kopár helyeket szilvásokkal, vagy nemesített mogyorókkal telepítsük be.

Számolva az elterjedt betegségekkel egységesen kell megoldani az általánosan védekezést. Ne várjunk arra, hogy minden kis termelő — már pedig ez a legtöbb — maga gondoskodik a védekezésről! A kormánynak minden téren mutatkozó támogató szándékát ezeken a tereken kell igénybe vennünk a hivatalosan beállított növénybetegségek ellen védekező szervek alakjában!

Különös vízjogi esetek a Székelyföldön.

A »Székelység« VII. évfolyama 11—12. számában »Különös vízrajzi esetek a Székelyföldön« cím alatt megjelent közleményre, mintegy kiegészítésül röviden ismertetem azt a különös vízvezetési esetet, amely éppen az egyik különös vízjogi esetnek — a szentgyházassalvi mesterséges bifurciónak — a folyamánya. Meg kell említenem, hogy az ügy története tekintetében teljesen az emlékezetemre vagyok utalva, mert mikor a brassói Szerviciul Apelornál (a mostani kulturmérnöki hivatal) a vonatkozó iratcsomóba szándékoztam betekinteni, a hivatal főnöke azt nem engedte meg, mondván, hogy ahhoz külön miniszteri engedély szükséges.

Valóban, a Kishomoród patak medrébe lefolyásra kerülő kisviznek leg több 75 % a Vargyas patak vízgyűjtőterületén fakadó források vize, amely — ha régi oláhfalviak nem látesítették volna, s az utódok nem tartanák fenn azt az 5 drb. tereifő gátat, amelyek közül 2 a Vargyas (Nagylok) patak, 1 a Nagy vész, 1—1 pedig a Halaaság és Pókád patakok medrében van — a Vargyas patak medrében és nem a Kishomoródnál folyva le és az Ott folyóba Ágostonfalvánál, nem pedig Homoródnál ömlene. Ezek azok a gállások, amelyeknek a létesítéséért és fenntartásáért kaptak az oláhfalviak a Mária Theresia által 1764 ben megerősített szabadalom értelmében a »szaladot« (zabot). A vízjogról szóló 1885 évi XXIII. t. c. a vízbérszedési jogot nem ismerte el. A Kishomoród völgyében létező vízhasználati jog tulajdonosok megtagadták a vízbér fizetését, ebből per keletkezett. A vízjogtörvény és a törvény végrehajtása tárgyában kiadott általános rendelet alapján megindult az eljárás, amelynek során jogerősen megállapítandó lett volna, hogy ezeknek a tereifőgátaknak — melyek különben nagyon primitív alkotmányok — a fenntartásához az egyes vízhasználatok tulajdonosai milyen arányban kötelesek hozzájárulni. De bizony ez az eljárás ma sincs befejezve! 42 esztendővel ezelőtt jómagam, — mint műegyetemi hallgató — a homoródujfalu—oláhfalvi szakaszt felmértem; 12 év elmúltával, mikor mint királyi segédmérnök kerültem Brassóba a kulturmérnöki hivatalhoz, a 120 drb. vízhasználat viziművei nagy részletességgel fel voltak rajzolva, műszaki leírások, terjedelmes számítások, hatalmas kimutatások készültek azokról, minthogy azonban a hivatal hatáskörébe tartozó Brassó, Csik, Háromszék és Udvarhely megyék területén ezer meg ezer vízhasználat ügye várt rendezésre, olyan munka torlódás állott be, hogy a hivatal akkori vasszorgalmu főnöke sem birkózhatott meg azzal s a kulturmérnöki hivatalok tulajdonképpeni feladatához — a talaj javításhoz, vízfolyások szabályozásához tartozó ügyek mind jobban és jobban lefoglalták a különben is kevés létszámú mérnöki kar idejét, úgy, hogy az ilyen vízjogi kérdé-

sek végleges elintézése mind inkább elodázódott. Azután meg bekövetkezett a világgégés, ami pontott tett az ilyen természetű ügyek elintézésére.

Ma a helyzet az, hogy az új törvény felelevenítette a vizbért, »taxa de apa« alakjában, amelyet az állámkincstárnak kell fizetni. A terelő gátakat pedig a tudomásom szerint a szentkeresztbányai gyár tartja fenn, minthogy neki elsőrendű érdeke fűződik azok fenntartásához. A tervek, iratok, számítások zavartalanul pihenhetnek a Serviciul Apelor irattárában, mert azokat legfennebb miniszteri engedély alapján lehet a pihenésükben megháborgaini!

Végeredményben Égei István ványolós atyáfnak volt igaza! Talán 1908-ban azzal a feladattal lettem kiküldve a lövéte—szentkeresztbányai szakaszra, hogy ott bizonyos alappontokat lejmérezzek be. Égei uram réám ismert, hogy ez előtt 12 évvel szintén ott méricskéltem és ezt mondotta: »Jobb lenne instálom, ha inkább egy kis ványolni valót hoznanak, a helyett, hogy itt örökké mérnek«. Valóban a sok mérésnek, számításnak, irásnak, rajzolásnak végeredményben semmi reális haszna nincs. 1916. késő őszen a hivatal szétdobált irattárát összeszedegtettem és megmentettem, azokba akkoriban betekinteni nem lehetett! Fontos azonban az, hogy a ványolóknak legyen ványolni, a molnároknak örölni, a fűrészeseeknek vágni valójuk, hogy gyakorolhassák a mesterségüket.

Zayzon Géza.

Székely Svájc. Szerkesztőnk használta egy pár évvel ezelőt ezt az elnevezést a Gyilkostó—Balánbányai mészkőszirtvonulat megjelölésére. — Most egy kezünkbe került régi ujságban fedezzük fel, (Társal-kodó, Pest. 1841. 183 l.) ahol egy, a *Székelyföldet* beutazó alföldi atyánkfia, elragadtatásában „a kis hazának *Schweiza*“ nak nevezi már, ily módon akarta szemléletesebbé tenni a szirtvonulat nagyszerűségét! E 100 éves felszínre került adat is bizonyítja, hogy még is csak találo s elfogadható a Székely Svájc elnevezés!

Régi olvasó társaságok (Kasztinók). Az *Erdélyi Híradó* 1840. évfolyamában olvassuk, hogy ezelőtt 100 évvel alakultak meg, még az oly kicsi helyen is, mint *Tarcsafalván* és *Étédén*, is a nagy *Széchényi István* kezdeményezésére indult kulturális mozgalom hatása nyomán az olvasó társaságok, sőt *Étédén* a 80 tagból álló társaság (vajjon ma akadna-e ennyi tag? ?!) az állatbiztosítást is bevezette! A Székelységnek a kultúra iránti *mindenkori* fogékonyságának ékes tanubizonyságai e tények!!

1688-ik Naptár „*Magyar Cronica*“ részében at örököktől való meg szabadulás s az osztrák uralomra való átmenetről ezt írja: Az sa járomból kiszabadultan s vas járomba akadtanak. Cserei Mihály feljegyzése. Tört. Tár., 1893, 154.

A Fürdőszövetség és Borvizkutató Intézet közleményei.

Fürdőügyi és idegenforgalmi kongresszus Marosvásárhelyen.

Márc. 22—25.-én a nehéz közlekedési viszonyok dacára is népes és nivós találkozóra gyűltek össze a szakembereink legjobbjai, hogy az ásványvízkérdésünk megoldandó problémáit letárgyalják. Az összejövetel értékét emelte dr. vitéz József Ferenc főherceg jelenléte is, aki kitartó, fegyelemmel vezette a nivós tárgyalásokat. Az előadók közt ott láttuk Pöltzel Jenő dr. min. tanácsost, a fürdőügyek legfőbb intézőjét, az OMIH-t dr. Gál László képviselte, az Iparügyi min. részéről Majorossy Zoltán min. oszt. főnök, a budapesti Gyógy- és Üdülöhelyi Bizottság részéről dr. Gaál András igazgató, Moll Károly dr. a Balneologia Egyesülettől, Hefty Gyula szövetségi igazgató, Hefty Lajos, Sebestyén Gyula, gr. Bethlen László, Zsák A. József, Rányai János a Borvizkutató Intézettől stb.

Az előadások közül ki kell még emelnünk dr. Milleker Rezső és dr. Bodnár János debreceni egyetemi tanárok előadásait a nagy közönség részére s az ügyvezető elnököknek, sombori Biró István dr.-nak a megemlékezését Orbán Balászról, akiről a kongresszus a Székelyudvarhelyen alapított Borvizkutató Intézetet is elnevezte.

Ez alkalommal alakultak meg a fürdőélet fejlesztése érdekében megszervezett orvosi, építészeti, irodalmi és progadanda szakosztályok is.

A székelyudvarhelyi „Orbán Balász” Borvizkutató Intézet munkája.

A Keletmagyarországi és Erdélyrészi Fürdők Szövetsége már múlt évben megszervezte Székelyudvarhelyen a nagy székely kutatóról, *Orbán Balászról elnevezett Borvizkutató Intézetét*. Egy új és szokatlan munkakörű intézménnyel gazdagodott ezzel a magyar tudományos kutatás. Az intézet felállítását eléggé indokolja, hogy Székelyföldünk rengeteg ásványvízforrásban bővelkedik s talán nincs a földnek még egy helye, amelyen hasonló mennyiségben és változatosságban fakadnának gyógy- és ásványvizek, borvizek, mint a Székelyföldön.

Ha más vidékek termelési lehetőségei szükségessé tették kender, len, paprika-, dohány-, cukorrépa-, stb., sőt még szennyvizsgáló kísérleti állomások felállítását, akkor valóban szükség volt gondoskodni egy olyan intézmény felállításáról, amely Erdély e páratlan bőségű gazdasági kincseinek, a borvizeknek vizsgálatával, vegyelemzésével foglalkozik s amelynek tudományos megállapításai igen sok szolgálatot tehetnek az erdélyi fürdő és egészségügy új fejlődésének.

A vizsgálatok tengelyét az ásványvizeink pontos geológiai térképezése képezi. Ez csak egy részlete a borvizek vizsgálatának, amelynek munkáját az intézet már fennállása óta folytatja, de intézetünk céljai és feladatai sokkal szélesebbkörű munkálatokat ölelnek fel. Ezeket a következőkben foglaljuk össze :

Az intézet részletes *kataszteri állít össze, minden forrásunkról, azok pontos térképi feltüntetésével*, hogy észrevétlenül, egyetlen értékes vizünk se tűnhesen el, mint ez a múltban sajnos megtörtént, s feljegyzünk a forrásokra vonatkozó minden adatot. Gondoskodik az intézet a vizek tudományos vizsgálatáról s ennek alapján hívja fel a tudományos világ és az egészségügyi körök figyelmét azokra a borvizeinkre, amelyekre *különleges értékeinél fogva nagy szerep vár a jövőben*.

Szervezés alatt áll az intézet *muzeumi osztálya*, amely nemcsak együttesen szemlélteti az összes székelyföldi borvizeket, hanem gyakorlati célú, *állandó ásványviz- és fürdőipari kiállítás* keretében mutatja be azok technikai kezelésének, gyakorlati felhasználásának és értékesítésének módozatait. A muzeummal kapcsolatosan *könyvtári* is szervez az intézet, amelyben megőrzi a borvizekre vonatkozó vizsgálati adatakat, sőt ezeket közli is az érdekelt fürdőtulajdonosokkal, valamint a sajtóval, amely tárgyilagos és pontos tájékoztatást kaphat az intézet révén az összes székelyföldi borvizekről, hogy így megelőzzük a téves és tájékozatlanságra valló közleményeket.

Tervezzük vándorkiállítások rendezésére alkalmas gyűjtemény összeállítását és e kiállítások révén értékes és érdekes propagandaanyagot nyújtunk a nyilvánosságnak az ország minden részében. Az intézet *szakértő tanácsai szolgál a borvizekre vonatkozó minden kérdésben a forrástulajdonosoknak, akik eddig leggyakrabban külföldi, drága szakértők vizsgálatait vették igénybe.*

Az intézet állandó figyelemmel kíséri a kihasználás alatt levő forrásokat, *ellenőrzi azok kezelését, s ha úgy látja, hogy az nem szakszerű, gondoskodik a baj elhárításáról.* Itt főképen a borvizforrások *jó foglaltsága a fontos, mert épen e körül történtek a múltban a szakértelm hiánya következtében legtöbbször hibák, amelyek nem egyszer források eldugulására, értékes gyógyvizek hirtelen eltűnésére vezettek.*

Ez a széleskörű munka *egy sereg szakértő* foglalkoztatását teszi kívánatossá, amire egyelőre az intézetnek nincs megfelelő fedezete s már ezért is nagy örömmel fogadtuk a most elrendelt vegyvizsgálatok megkezdését, amelyek eredményeit az intézet gondosan megőrzi. De állandó figyelemmel kísérjük a külföldön folyó kutatások eredményeit is. Bizonyos, hogy a székelyföldi borvizek most megindult felülvizsgálata azoknak sok *olyan gyógyító hatását fogja feltárni, amelyről a nagyközönség eddig nem tudott, s borvizeink feltárandó értékei bizo-*

nyára alkalmat nyújtanak majd új gyógymedok bevezetésére is. Épen ezért az intézet igyekszik kapcsolatot teremteni egészségügyünk és fürdőügyünk vezető hatóságai és tudományos tényezőivel.

Az intézet már eddigi rövid fennállása alatt is számos esetben tett hasznos szolgálatot tanácsaival és szakvéleményével a forrástulajdonosoknak. Kutatási eredményeinket időnkint kiadandó közleményekben hozzuk nyilvánosságra, amelyek mindenkor hiteles tájékoztatást nyújtanak a székelyföldi ásványvizek minden fontos kérdéséről. Adjai Isten, hogy ezt a munkát siker kísérje.

Milyen erdélyi városokat és fürdőhelyeket nyilvánítottak az idegenforgalom szempontjából jelentős helyiségeknek?

Az idegenforgalom egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában kiadott 4400—1941. M. E. számú rendelet végrehajtásával kapcsolatban megjelent 46320—1942. K. K. M. számú rendelethez csatolt függelék közli az idegenforgalom szempontjából jelentős városok, községek, gyógyhelyek hivatalos jegyzékét.

A jegyzékben a következő erdélyi városok, községek és üdülőhelyek szerepelnek. (A dült betűkkel szedettek a belügyminiszter által gyógy, fürdő, üdülő, vagy nyaralóhelyeknek nyilvánított helyek):

a) A belső és külső idegenforgalom szempontjából jelentős erdélyi városok: Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad.

b) A belső és külső idegenforgalom szempontjából jelentős erdélyi községek és gyógyhelyek: *Borszék, Gyilkostó*. (Gyergyószentmiklós), *Szováta, Tusnádfürdő*.

c) A belső idegenforgalom szempontjából jelentős erdélyi városok: Bánfihunyad, Beszterce, *Csikszereida*, Dés, Közdivásárhely, Máramaros-sziget, Nagybánya, Nagykároly, Nagyszalonta, Sepsiszentgyörgy, Szamosujvár, Szászrégen, Szatmárnémeti, *Székelyudvarhely*, Zilah.

d) A belső idegenforgalom szempontjából jelentős erdélyi községek és gyógyhelyek: *Bikszád-fürdő*, Borsa, Csiksomlyó, *Csikszentimre*, *Előpatak*, *Féltzfürdő*, Felsővisó, Görgénysóakna. — *Hargita-fürdő*, (Csikcsicsó), Homoródfürdő (Kápolnásfalu), Idecsfürdő (Alsóidecs), Kékeltüred, Kérőfürdő, Kolozsfürdő, Kommandó, Korond, Kovászna, Kőrösfürdő, *Málnásfürdő*, Marostó (Csikszentimre), *Maroshévíz*, *Oláh-szentgyörgy*, Óradna, *Radnaborberek*, Sőtérpatak (Gyimesközéplak), *Szamosfalva*, Zichytarláng (Rév), Zoványtűrdő (Szilágyzóvány), — Zsögödfürdő (Csikszereja).

A Keletmagyarországi és Erdélyrészi Fürdők Szövetségének budapesti tájékoztató irodája jun. 25.-én nyitották meg ünnepies keretek közt dr. vitéz József Ferenc főherceg ur elnöklete alatt.

Góbéságok.

A szófukar vizita.

Vasárnap délután lévén, Máriséknál viziták vannak. A legények között van a szomszédfaluból Mózi is, aki igen csendes természetű. A legények mind jó beszédek, csak Mózi hallgat.

— Mondjon má maga es valamit Mózi — biztatja Maris.

— De mit? — feleli Mózi tündödvé.

Később Mózi fészkelődni kezd a széken s megszólal.

— Mennyek má én es.

Biztatják a házbeliek, hogy ne siessen, még fiatal az idő.

— Menyek met anyám es, s' a tyukok es — feleli Mózi.

Megilleti . . .

Bornya Balogh Ferci bá jó éhletőségű nemes ember. A felesége Rákis nén tartja is erőssen magát. A templomba örökkétig az első székbe ül, mert amint mondogatni szokta — Nannyám es ebbe a székbe koptatta a térgyit hetvennyóc esztendeig. Egy ünnepnep egy Bukarestből hazakerült puccos menyecske sirült bé Rákisnéni mellé az első székbe. Rákisnén ugy feldagadt mérgében a menyecske arcátlan-ságán, hogy egy cseppet sem tudott a tisztelendur tanítására figyelni, hanem erőssen várta a mise végét.

S ahogy kikerülhettek a torony eleibe, Rákisnén a sok nép előtt nekiesett a menyecskének:

— Hát ugyan biza Mákos Véri nem sirült le a bőr a képedről, béültél az első székbe, sze jóltudod, hogy apád csak olyan jobbágy-résről való szemonca!

— S mi baja kednek véle, ha az es, ingem uram után megillet az első szék — nyelvelt vissza Véri.

— No, ha téged az elsőszék illet meg, akkor én a kicsid oltárra kell felüjkek — kiáltotta magából kikeélve Rákis nén.

Nem akárki leánya.

Gazda Veronyhoz leánynézőbe mennek. Verony egy kicsit szégyenlős, mert nem valami csinos lány, mivel egy cseppet szeplős a képe s az orra es tonka, de az apja Emri bá így adja tudtul a kérőknek, hogy a leánya nem akárki bornya:

— Huzd ki magad Verony, met egyik lábod nemes s a másik haccázezres!

Hadnagy Anna.

Zeneélet.

Székely népdalok, csüördögölők és táncszók. Ezen a címen most jelent meg Tiboldi Józsefnek, székely a. fiának az ismert nevű zeneszerzőnek éneke és zongorára negyvennégy kotta quart oldal terjedelmű daloskötete, mely Kriza János »Vadrózsák« című székely nép költési gyűjteményéből a székelység kedély életére és szokásaira jellemző 212 megzenésített táncszót, több népdalt, továbbá székelykereszturi Molnár Sándor és Erdődy Elek szövegeire szerzett harmincnégy hangulatos góbédalt és pattogó ritmusú csüördögölőt tartalmaz.

Kriza János gyűjteményében számos olyan népdalszöveg van, melyeknek dallamára ma már senki sem emlékszik. — Ezek a dalok, pusztulásra ítélve, mint megannyi Csipke Rózsika várják azt a királyfit, aki felébreszti, új életre kelti őket. — Tiboldi József személyében végre eljött az a dalköltő, aki ezeket az örökbecsű dalokat, megfelelő melódiákkal ellátva, az elkallódástól megmentette s nagy anyagi áldozattal kiadva, nemzeti kulturánk vérkeringésébe kapcsolta.

Tiboldi, mint az Orsz. Gárdonyi Társaság és az Orsz. Fráter Lóránd Társaság tagja, nemcsak mint népdalgyűjtő, de mint alkotó is a legelső zeneszerzők között áll. — Gazdag dallamforrásából bő invencióval ontja az idegen befolyástólment eredeti székely melódiákat. Dalaiból, melyekkel a székely dalköltészetet gazdagítja, az erdélyi bércék lehelete árad felénk. Táncaiban benne lüktet a Küküllő, Fehér-Nyikó és a Gagy-patak vizének csobogása, a székely virtus szilaj lendülete, és tüzes ritmusa. A nemcsak művészi, de etnográfiai szempontból is rendkívül érdekes munka címlapját Daday Gerő székely festő-művész remekbekészített rajza díszíti.

Mostani súlyos gazdasági viszonyok között a terjedelmes kötet kiadása a minden akadályt leküzdő székely akaraterő és áldozatkész-ség diadalát demonstrálja. — Az iskolák, dalárdák és zenekedvelők részére házagpótló s egyben nélkülözhetetlen mű ára 10.— Pengő Megrendelhető a szerzőnél: Pestszenterzsébet, Vas Gereben utca 11.

Fülemile mind ezt fujja. Ezen a címen most jelent meg Rózsa-völgyi és Társa kiadásában és Tiboldi József szerkesztésében egy dalgyűjtemény, mely egy híján száz válogatott székely népdalt tartalmaz. Különös jelentőséget ad a kötetnek az a körülmény, hogy olyan ember szerkesztette, aki maga is a Székelyföld szülötte s így ösztönösen meg tudja különböztetni a törölmetszet: góbédalokat az idegenből át-plántált daloktól s abból kifolyólag nem esik abba a hibába, mint azok a gyűjtők, akiknek hasonló gyűjteményében számos román dal szerepel. A díszes kiállítású kötet ára : 3 — Pengő. Kapható minden könyv- és zeneműkereskedésben. — Könyvnapj ujdonság.

Székelyföld kutatása.

A Székely Nemzeti Múzeum a szünidőre hazatérő ifjúsághoz s a nyári pihenőre falura látogató székely véreinkhez tájékoztatóval ellátott felhívást intézett a múzeum anyagának a gyarapítása tárgyában. Mi is támogatva adjuk tovább e nagyfontosságú kérést, hisz tudvalevően főleg a történelmi és néprajzi kincseink vannak legjobban az elkallódásnak kitéve. Az érdeklődők forduljanak útmutatásért a Múzeum Igazgatóságához Sepsiszentgyörgyre.

A művészetben használható erdélyi kövekről, köztük nagyon sok székelyföldit is említve, tartott előadást *dr. Bogsch László* egyet. m. tanár a kolozsvári Művész Hetek sorozatában.

Az Erdélyi Múzeum Egylet Története és Feladatai c. alatt *Szabó T. Attila* a 64 lapra terjedő tanulmányában foglalkozik (Bod Péter, Aranka György, Bölöni Farkas Sándor, Kemény József gr., Kemény Sámuel gr., Kővári László, Mike Imre gr., Brassai Sámuel, Szabó Sámuel képeit is közli) az egyesület történelmével.

A bagoly fészkek körül található s tudományos és gyakorlati szempontból annyira fontos köpetek további gyűjésért kérjük. (Minta érték nélkül jelzéssel olcsón elküldhető egyenesen az Ornithologiai Intézetbe Bpest. II. Hermann Ottó u. 15. A lelőhely pontos adatait is mellékelni kell!)

Természetvédelmi területté nyilvánított hegy. A földművelésügyi minisztérium értesítette Marostordamegye alispánját, hogy a Görgény-szentimre község határában kincstári tulajdonban lévő Rákóczi-várnak nevezett hegyet természetvédelmi területté nyilvánította. Ez az első ilyen védelemben részesített terület a Székelyföldön.

A Nyárad és Kisküküllő mentén végzett torziós ingamérések 1940 iki eredményeiről számol be *dr. Fekete Jenő* a M. Kir. Bárány Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet 1940. évi működéséről kiadott jelentésében. Bpest, 1941. 19—30 l. + térképlap.

Besenyők és Magyarok c. alatt Gyöffy György sok székelyföldi adatot közöl (Különlenyomat a Körösi Csoma Archivum I. kiegészítő kötetéből 1940) 102 l. + térkép.

Egy ritka havasi moha székelyföldi előfordulását is említi Boros Ádám a Bryum alpinum magyarországi elterjedése c. dolgozatában. (Botanikai Közl. Bpest, 1942. 99—104 + térkép.)

Emlékezés Háromszék vármegye őserdeire c. alatt *Nemes K.* irt ismertető cikket az Erdészeti Lapokban. Bpest, 1941. 497 l.

Udvarhelyszéki famesterségekről irt terjedelmes és nagy értékű dolgozatot *Haász Ferenc* a »Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és régiségtárából« c. folyóiratban, amely különnyomatban is megjelent. (1942. 75 l. + 85 kép. Német kivonattal.)

Irodalom.

Orbán Árpád: Nimrud király Népe. A magyarok története. A székelyek eredete. Szerző a sok ezer éves, szövevényes, nehéz történelmi multunkat igyekszik megvilágítani. A mostanáig olyan mostohán kezelt óriási, nehezen áttekinthető anyag feldolgozása sok nehézséggel jár. Összeállításában, csoportosításában és áttekinthetőségében Orbán kétségtelenül igen szerencsésen járt el, ugyanakkor azonban új utakra is rámutat, amelyek a kibontakozást elősegítik.

Nemzetünknek mai rendkívül nehéz, idegen befolyás alatt szenvedő életében kétszeresen, sőt százszorosan fontos, hogy eredetéről, multjáról minél többet tudjon. Csak hatalmas multja, ősi dicsősége és kulturája tudatában állhat ellen az idegent dicsőítő nemzetrontó veszedelmes külső befolyásoknak. Már ebből a nemzetvédelmi szempontból is szívesen kell fogadnunk minden megnyilatkozást, amely ősiségünkkel foglalkozik; kétszeresen örömmel üdvözlünk minden kiváló munkát, mint amilyen Orbán Árpád: „Nimrud király képe“ c. műve is. Ilyen tudást és önérzetet terjesztő könyvre nagy szükség van. Így álljon az ő munkálkodása példaként mások előtt is.

Kádár László dr. tudós geográfus atyánkfia az általa szerkesztett *A Magyar Táj és Népismeret Könyvtára* c. sorozatban a falu kutatásokkal foglalkozók számára igen érdekes ismertetést ad „*A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei*“ c. 3. sz. füzetében. Bpest, 1941. 24 l. + térkép. — Ugyanebben a sorozatban jelent meg a magyar néprajz igazi megalapítójának, *Győrffy István* elhunyt budapesti egyetemi tanárnak is a dolgozata (1. sz.) *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* c. könyve (1942. 92 l.) Falukutatóknak nélkülözhetetlen összefoglaló és kitűnő szempontokat nyújtó munka!

Székelyföld mindig zöld. E gondolatkörnek megfelelő szívből jövő tanulmányok szólnak meg *Gergely Pál dr.* legújabbban megjelent összefoglaló munkájában, amely az Erdélyi Férfiak Egyesületének kiadásában jelent meg. Példaadó híres székelyek (nem lehet eleget emlegetnünk őket!) — A székely ifjuság 23 éve Csonka Magyarországon. — Székelyek bácskai honfoglalása. — A székely jókedv és mesélő világ. — Székelyvér. — Csiksomlyó csodája, valamennyien a székely léleknek szép kedves mozaikját mutatják be.

A bukovinai hazatelepített testvéreinkről irt nagyszerű összefoglaló könyvet *Halász Antal* a jőnevű nagyváradi ujságíró, aki azt a minket oly közelről érdeklő témát szorgalmas történelmi nyomozással megalapozott munkában adja közzé, a legutóbbi bácskai telepítésekig. (A hazatértek, Nagyvárad II. kiadás 120 l. + 23 kép.)

Hazatérés c. alatt *Pappné Tarczay Gizella* hangulatos s szavallásra igen alkalmas hazafias verseket adott ki egy kis kötetben.

Lapszemle.

Kőrösi Csoma Sándor emlékének szenteli a *Turán* c. folyóiratunk az 1942. évfolyamát. Az 1. számban Cholnoky Jenő a Csoma Sándorról kiadott munkájának kiegészítéséül a nagy kutató székelyünk göttingai tartózkodásának részleteit közli le. (8—19. l.)

Erdély c. folyóirat újabb *ifj. dr. Xantus János* felelős szerkesztése alá került. Hisszük, hogy az eddig is felmutatott fiatal energiájával és tudásával ezt a reprezentáns turista lapunkat magas nivón fogja tartani. A főszerkesztő ezután is az EKE elnöke *dr. Balogh Ernő* egyetemi tanár maradt.

Sikó János székely származású kolozsvári iskolamester történetét írja le *Herepei János* az Erdélyi Múzeum, Kolozsvár, 1942. 132—6 lapjain.

Tudományos intézetek Erdélyben 1919-ig c. dolgozatban *Krisztof György* megemlíti a minket közelebről érdeklőket is: Teleki Téka Marosvásárhelyen, Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgyön, Közművelődési ház könyvtára Marosvásárhelyen, Közművelődési ház Tor-dán. Erdélyi Múzeum, 1942. 104—131.)

Forgácsok egy nagy székely életéből c. alatt *Nyáry Pál* Orbán Balázsról ír a *Régi világ* című most megjelent munkájában. (Magyar Családtörténeti Szemle kiadása, Budapest.)

Erdélyi Múzeum ezévi 2. számának minket érdeklő fontosabb dolgozatai. *Ujfalvi Sándor*: Emlékezés Kőrösi Csoma Sándorról (egy-kori kortárs emlékei.) *Herepei János*: Az erdélyi könyvkötészet történetéhez c. alatt a Székely Nemzeti Múzeum példányait ismerteti. *Palotay Gertrud*: Újabb adalékok Árva Bethlen Kata fonalas munkáinak ismeretéhez (zabolai ref. egyház tulajdona után.) *Szta*: Nehány adat a »babonás helynevekhez«. (Szentábrahám, Homoródkarácsonyfalva, Magyarpéterlaka községi adatok.) *Imreh Barna*: Mezőbánd helynevei. E mintaszerű feldolgozást ajánlhatnók községi értelmiségeink figyelmébe. Ily módon szeretnők már együtt látni a székelyföldi helynév adatainkat. A nyilvánosságra került nevek egyrésze a hagyományok alapján már helyben megfejthetők, de a feledésbe merültek csak a nyelvtörténetkutatók által értelmezhetők, nekik pedig az Imreh által mutatott módon kell rendelkezésükre bocsássuk az eddig rejtőző adatainkat.

Erdély c. turista folyóiratunkban (6. sz.) *Török Zoltán* a titokzatos Kelemen havasok kirándulási eshetőségéről ad útmutatást. *Beke Lajos* az EKE turista alkotásainak tervezetét közli (l. közl.), amelyben nagy gondot szentel a Székelyföldnek is.

A Városok Lapjában jelentek meg (1940) Perédi Gy.: Marosvásárhely multja és jelene (278—80 l.), valamint Ruisz R.: Marosvásárhely a székelység fővárosa (239—241 l.) c. ismertetések.

Lármata.

Az erdővidéki bevonulási székelykapu a Kormányzónk kenderesi birtokán. A kaput *Sütő Béla* vargyasi asztalos faszobrász és *Haáz Sándor* iparművész tanár készítették. Az átadási ünnepélyen v. *Biró István* főrendiházi tag vezetésével *Páll Ferenc* és *Daniel Áron dr.* vettek részt. A Székelyföld és az Alföld együtvértartozását jelképezi a kenderesi székely kapu.

A kormány látogatása a Székelyföldön. Junius 14—17-ike között *Kállay Miklós* miniszterelnök, *Bánffy Dániel* földm. es *Varga József* ipar. miniszterek és államtitkáraik társaságában meglátogatták a legfontosabb helyeinket. Biztató hatása volt megjelenésük és tényekben is megnyilatkozó közleményeik s viszont megnyugtató lehetett rájuk nézve is a székelységnek a kormány iránt mutatott kitartása és ragaszkodása.

Elekes Dezső dr. tudós statisztikusunkat, a nemzetiségi kérdések avatott ismerőjét egyetemi rk. tanárnak nevezték ki.

Uj doktorok: *ifj. Bokor Károlyt* a jog és államtudományok, *Páll Gyulát* a jogtudományok és *Haáz Ferencet* az ethnografiából avatták doktorná a kolozsvári egyetemen. A geológiából *Sólyom Ferencet* a berlini, *Szerkesztőnk* pedig a szegedi egyetemen avatták doktorná.

Vesztéseink: *Sz. Szakáts Péterné* 84 éves korában Bikafalván elhunyt. A társadalmi élet vezető nagy asszonya volt s áldott emléket hagyott maga után. — *Köllő Ignác* Maros Torda vármegye megszállás előtti utolsó alispánja élete végéig éretünk állandóan munkálkodó nagy emberünk március 11 én halt meg 84 éves korában Veszprémben. — *Dr. Koch Ferenc* ny. főiskolai és egyet. rk. tanár 89 éves korában március 21 én hunyt el. Tudományos munkálkodásával, az ásványvizeink vegyelemzésével örök hálára kötelezte le a székelységet. — *Ruzitska Béla dr.* egyetemi tanár több székelyföldi ásványvizünk pontos elemzője véletlen szerencsétlenség áldozata lett a Gyilkostónál 75 éves korában. — *Sárosy Károly* ny. nyomdász, aki az elnyomatás éveiben »Öreg székely« név alatt a régi megemlékezéseit közölgette a lapokban, 75 éves korában elhunyt. Több önálló kötete is jelent meg, amelyek hű társadalmi rajzai a háboru előtti kornak. Utolsó pillanatáig szorgalmasan kivette részét a társadalmi munkából. — *Albert Vince* ny. igazgató, a tusnádi fürdőszövetség elnöke 53 éves korában elhunyt. Mint értékes tanügyi szakember és a közéletünk kitartó munkása példás multat hagyott maga után. — *Kováts István* székelyudvarhelyi fényképező művészi képei a földünkről szóló műveknek örökidőkre szép mellékletei maradnak, ezen kívül mint minden közmegmozdulásnak áldozatkész és fáradhatatlan munkása szerzett magának elhunytá

után is fennmaradó becsülést. — *Gyerkés Mihály* mintaképe volt az örökké tevékenykedő pedagógusnak. Még a megszállás előtt Udvarhely megye tanítóóságának vezére s pedagógiai munkálkodásán kívül, a gazdasági téren is erőteljes munkát fejtett ki, amiről a Székelység hátsábján is többször adtunk hírt. A Székelyföld gyümölcskultuszának ő volt az igazi alapvető munkása s annak most fejlődésben levő eredményei fogják hirdetni igazán apostoli tevékenységét. — *Daniel Aron*, Szentegyházásfalu nagyrebcsült vezető embere, közügyeink önzetlen munkása elhunyt.

Kőrösi Csoma Sándorról eddig a budapesti IX. kerületben egy kis utca volt elnevezve. Ezt most Sziggyártó utcára változtatták át, viszont a nagy tudósról az eddigi Belső Jászberényi utat nevezték el. (V. U. V. 6 sz. után.)

Bokor Zoltán joghallgató munkáját a szövetségi mozgalom elnöyeiről, a budapesti »Darányi Ignác« Agrártudományos Társaság dicsérettel tüntette ki. Az értékes dolgozatot a Szövetkezés c. szaklap fogja folytatásokban leközölni. Az erdélyi szövetségi mozgalom jelentősége és hatása az anyaországra c. dolgozatát pedig a kolozsvári Tud. Egyetemen pénzjutalommal és dicsérő elismerő oklevéllel tüntette ki.

A sepsiszentgyörgyi Ref. Tanítóképző május 17 én avatta fel a *Fálmai Lenke Társaság* által adományozott zászlót. Palmi Lenke volt igazgató és tanítványai meleg szeretete járta át maradandóan az ünneplőket s él tovább az utódintézetben is. (De nagy szükség van ennek a formai kifejezésére manapság!)

Bólyai Jánosról nevezi el dr. Kulin György, a fiatal nagy csillagász a legujobb felfedezett új bolygót.

Székely est Ujpesten. Ujpesten a Hargitaváralja jelképes székely község »Kedélyes székely estet« rendezett. Amióta a Székely ház és szövetkezet megvalósításának gondolata felvetődött, nemcsak a fővárosban, hanem a környéken is egymás után rendezik meg kulturestjüket a társközségek. A tiszta jövedelmet a Székely-ház alap javára fordítják. Az itt élő mintegy öt-hatszáz székely evek óta a legeredményesebb munkát fejtik ki a székelység közös érdekében, Balogh Antal és Gyórfy Ferenc főbírák vezetésével. A kitűnően sikerült előadást is megfelelő gondossággal állították össze a vezetők és a község lelkes háziasszonyai. A Hargita regősein és parajdi Horváth Gizella előadó-művésznő vendégszereplésén kívül, a társközség régi tagjai, köztük Rakosy Zoltán polgári iskolai igazgató és székely lányok, legények szavallattal, táncsal, tréfás jelenetekkel vettek részt a műsoron. Az est célját vitéz Balázs Dániel központi bíró főjegyző ismertette.

A közel évszázados multra visszatekintő székelyudvarhelyi Székely Dalegyelet az összetevő erők munkájával teremt magának üdülőházat Homoródfürdőn.